

ІНСТИТУЦІЙНА СТРУКТУРА ТА АРХІТЕКТУРА ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

КАНЦІР Ірина Анатоліївна - здобувач кафедри банківської справи Львівська комерційна академія

УДК 336.7

В статті розкрито сутність головних підходів к дефиниции терміна «фінансовая система», проанализовано специфіку фінансової архітектури и інституціональної структури фінансової системи. Указано главніе проблемы фінансового розвитку государства и предложено вариативные пути их решения.

Ключові слова: фінансова система, фінансовий ринок, фінансові інституції, інституційна структура, глобалізація.

Постановка проблеми

Сучасна ринкова економіка – це складна система господарювання, в якій діють ринкові закони та чисельні регулюючі інститути. Побудова ринкової економіки в Україні посилює основну увагу вітчизняної фінансової науки до всіх складових ринкових відносин, серед яких ключове місце належить фінансовим відносинам. Виокремлення форм фінансових відносин характеризує відносно відокремлення певних складових фінансів, сукупність яких характеризується терміном “фінансова система”.

Фінансова система – це одна з найважливіших ознак незалежності держави, фундаментальна підвалина цивілізації, ефективно знаряддя здійснення державної політики, спрямованої на забезпечення життєдіяльності суспільства, і, насамперед, процесів розподілу й перерозподілу валового внутрішнього продукту між різними верствами населення, окремими гос-

подарськими структурами й територіями; усунення вад ринкових механізмів щодо розміщення ресурсів і забезпечення суспільними благами; заохочення бізнесу, ділової та інвестиційної активності, мотивації до праці, антициклічне регулювання економіки; підтримання рівня зайнятості; стабілізації економічного стану в державі. Тому дослідження проблем структурної побудови, аналіз дискусійних питань понятійного апарату, функціонування та особливостей інтеграції фінансової системи у міжнародний фінансовий простір є особливо актуальним у період трансформаційних процесів в економіці та суспільстві.

Стан дослідження

Аналіз проблем та особливостей функціонування фінансової системи перебувають у центрі уваги вітчизняних і зарубіжних економістів, про що свідчить чисельна кількість наукових праць, виданих протягом останніх років. Дані аспекти досліджували такі зарубіжні вчені: Р. Брейлі, Є. Брігхем, А. Гропелі, М. Портер, С. Рос та ін. Різноманітні аспекти функціонування та розвитку фінансової системи України акумулюються в працях вітчизняних науковців: Василик О. Д., Коваленко Ю.М., Корнєєва В.В., Міщенко С.В., Науменкової С.В., Опаріна В.М. та ін. Однак дослідження, наукові розробки й пропозиції цих учених та експертів не охоплюють усіх аспектів проблеми, зокрема питання формування й застосування фінансових

механізмів реалізації структурної політики України в сучасних умовах.

Мета статті полягає у дослідженні теоретичних засад формування інституціональної структури фінансової системи в глобалізаційних умовах, адже становлення та реформування фінансових інституцій на даний час є пріоритетним керунком трансформації фінансової системи в міжнародні інтеграційні процеси.

Виклад основного матеріалу

Функціонування сучасної фінансової системи відбувається в умовах посилення концентрації фінансово-промислового капіталу, інтернаціоналізації фінансових ринків, глобалізації фінансових потоків. Посилення інтеграційних процесів в умовах глобалізації економіки зумовлюють необхідність поглибленого дослідження питань, пов'язаних з функціонуванням сучасної фінансової системи та формуванням нової фінансової архітектури [1, с. 10].

Фінансова система є складною економічною системою, яка має свої особливості розвитку та функціонування. Як і будь-яка інша система, вона є не простим набором, а сукупністю взаємопов'язаних елементів, що мають однорідні ознаки.

На думку відомого українського вченого в галузі фінансів В.М.Опаріна, дослідження проблематики фінансової системи необхідно розглядати у двох зрізах: за змістовним наповненням та інституціональною будовою [2, с. 7]. За змістовним (сутнісним) наповненням, фінансова система – це сукупність відокремлених, проте, взаємопов'язаних ланок (фінансів суб'єктів підприємницької діяльності, державних (публічних фінансів), міжнародних фінансів, фінансового та страхового ринку), які відображають особливі форми фінансових взаємовідносин. За інституціональною будовою, фінансова система – це сукупність фінансових інститутів, які забезпечують її ефективне функціонування, організацію та здійснення фінансової діяльності її суб'єктами.

О. П. Орлюк, пропонує три основні підходи для дефініції поняття «фінансова сис-

тема»: інституціональний (фінансова система – це сукупність фінансових інститутів, що сприяють утворенню та використанню фондів коштів для здійснення фінансової діяльності держави); організаційний (фінансова система – це сукупність органів державної влади та місцевого самоврядування, які здійснюють у межах своєї компетенції керівництво фінансовою діяльністю держави та підприємств, установ, організацій, що беруть у ній участь); економічний (фінансова система – це сукупність державних фінансів (бюджет держави, фонди цільового призначення, державний кредит, фінанси державних підприємств), фінанси суб'єктів господарювання, міжнародні фінанси (валютний ринок, фінанси міжнародних організацій, міжнародні фінансові інституції) та фінансовий ринок) [3, с. 15].

Розширене тлумачення фінансової системи подає О.Д.Василик, згідно з яким фінансова система – це сукупність різноманітних видів фондів фінансових ресурсів, сконцентрованих у розпорядженні держави, не фінансового сектора економіки (суб'єктів господарювання, окремих фінансових інститутів і населення (домогосподарств) для виконання покладених на них функцій, а також задоволення економічних та соціальних потреб [4, с. 58].

Зарубіжні науковці, в переважній більшості, вважаються прихильниками інституціональної будови фінансової системи. Зокрема Дж.Ван Хорн (американський фінансист), вважає, що фінансова система – це сукупність низки установ і ринків, які надають свої послуги фірмам, громадянам, а також урядам [5, с. 178]. П. Роуз і Д. Фрезер розглядають фінансову систему країни як мережу фінансових ринків, фінансові інституції, бізнес-структури, фінанси домогосподарств та уряду [6, с. 62].

Отже, в процесі обстеження сутності та архітектури фінансової системи зарубіжними авторами, домінуючим є інституційний підхід, що, на наш погляд, досить звужено характеризує дану економічну категорію, оскільки, насамперед, віддзеркалює участь відповідних інституційних одиниць у процесах переміщення грошових коштів між заощадниками та позичальниками.

Фінансова система за основними потоками коштів постає як поєднання ринків, інститутів та фірм із надання фінансових послуг, які є фінансовими посередниками [1, с.40]. Водночас, на думку С.Науменкової і С. Міщенко такий підхід обмежує роль і призначення фінансової системи, що є традиційними для вітчизняної наукової думки. Вони вважають, що спрямованість розгляду фінансової системи зарубіжними науковцями за функціональним призначенням та структурною побудовою наближає її за визначенням до іншого поняття, а саме – фінансовий сектор. При цьому, ними наводиться визначення МВФ, за яким фінансовий сектор забезпечує економіку посередницькими послугами та охоплює всі організації, головною діяльністю яких є фінансове посередництво, в тому числі банківську систему та інші фінансові установи, включаючи пенсійні фонди, страхові компанії, взаємні фонди, кредитні спілки.

У періодичній літературі фінансова система іноді ототожнюється з фінансовим апаратом. Проте, фінансовий апарат – це лише частина фінансової системи, її інфраструктура, яка здійснює управління системою.

У літературних джерелах трапляються сурогатні визначення даної категорії, зокрема: фінансово-кредитна система, валютно-фінансова система, грошово-фінансова система тощо. Усе це результат поверхового розуміння складних явищ і процесів економічного життя. В економіці кожної держави самостійно існують фінансова, кредитна, грошова або валютна системи [4, с.32]. Їхні функції різні, як різна також їхня структура і форми впливу на економічні й соціальні процеси. Водночас вони діють в одному економічному просторі, мають тісну взаємодію і взаємозалежність.

Аналізуючи вищенаведені поняття та твердження, фінансову систему можна розглядати як організаційну форму фінансових відносин між суб'єктами розширеного відтворення сукупного суспільного продукту.

Фінансова система – це дзеркальне відображення форм та методів формування доходів та їх цільового використання.

Основою ефективного управління фінансовою системою, використання його інструментів та механізмів є аналіз особливостей формування та моделювання. Модель фінансової системи визначається аналізом співвідношення питомої ваги використовуваних фінансових ресурсів. Вибір ринкової моделі здійснюється під впливом багатьох чинників, зокрема: історичних передумов розвитку фінансової системи, інституційних уподобань учасників ринку, ефективної системи управління фінансовими ризиками, можливістю капіталізації та інтеграції в європейський та світовий фінансовий простір.

До недавнього часу прийнятним вважалось існування двох моделей фінансово-економічних систем, зокрема: фондової (англо-американської) та банкоцентричної (романо-німецької, євроконтинентальної). Проте, сьогодення та економічне зростання країн мусульманської системи права, зумовили чітке окреслення третьої ринкової моделі – ісламської.

Отже, на нашу думку, становлення контрактних відносин під час розвитку фінансових систем може відбуватись за трьома моделями: англо-американською, романо-німецькою та ісламською.

Класичною вважається фондова модель фінансової системи, яка характеризується розвинутою структурою інститутів фінансового ринку та емісією цінних паперів у зовнішньому фінансуванні. Характерною для англо-американської моделі вважається наявність державного контролю над ринком цінних паперів та перерозподіл фінансових потоків між контрагентами через інституцію фондового ринку.

Банкоцентрична модель відображає домінування кредитної форми фінансування з використанням інструментів боргу. Євроконтинентальна модель різниться від американської тим, що ключове значення у процесі перерозподілу фінансових потоків відіграють банківські установи, які володіють широким спектром діяльності: від класичних банківських операцій – до операцій на фондовому ринку.

Ісламська модель, яка ґрунтується значною мірою на релігійній основі із вико-

ристанням мусульманського права – шариату, і полягає у забороні або, рідко, на обмеженні відсоткової винагороди у фінансових операціях, дохід залежить від частки участі в капіталі, а не від процентної ставки.

В основу фінансової системи України покладено євроконтинентальну модель, у якій переважає довгострокове кредитування банківськими структурами та пріоритетний розвиток банків як фінансових посередників [7, с.76]. Проте, останніми роками спостерігається поєднання банкоцентричної та фондової моделей, відповідно проходить універсалізація фінансових інститутів (банків та небанківських фінансових установ). Під впливом глобалізаційних процесів, дедалі окресленішими стають тенденції конвергенції фінансових моделей.

Поєднання різних форм та інструментів фінансування економічних потреб вважається доречним внаслідок використання нових можливостей, що виникли в результаті глобальної фінансової модернізації. У рамках усталеного соціокультурного середовища саме форми фінансового посередництва (банківське і небанківське), позиціонування фінансових інститутів та спектр задіяних фінансових інструментів визначають легітимізацію тієї чи іншої моделі фінансових ринків [8, с.22].

Аналіз структури національної фінансової системи вперше здійснили А. Бут і А.Тхакор, які впровадили в обіг поняття фінансової архітектури, базуючись на ролі фінансового ринку та банківських установ, а також природи інформаційної асиметрії, яка визначає економічну поведінку агентів [9, с.693-733]. Дана дефініція з'явилась в умовах стабільних фінансових криз, що спричинило необхідність підвищення контролю за функціонуванням фінансових систем, та діяльністю фінансових ринків, зокрема. В контексті вказаної теорії, фінансова система – це сукупність інституцій, які забезпечують безперервний рух потоків грошових коштів та грошових фондів з метою задоволення фінансових інтересів економічних суб'єктів на сонові забезпечення реалізації інформаційної функції

фінансової системи, функцій контролю й моніторингу, управління ризиками, мобілізації фінансових накопичень та зниження фінансових витрат.

Інституційна структура фінансової системи – це сукупність фінансових інституцій та установ, які координують рух грошових потоків. І, властиво, саме інституційна будова є відмінною рисою фінансових систем різних країн світу, оскільки є об'єктом впливу суб'єктивних та об'єктивних чинників, притаманних певному фінансовому простору. Сутність аналізованої структури полягає у забезпеченні стабільного розвитку взаємовідносин у сфері фінансового сектора, їх ефективну взаємодію з іншими секторами та взаємопогодження інтересів економічних агентів.

За своєю організаційно-інституційною структурою, фінансова система – це сукупність фінансових інституцій, які здійснюють управління грошовими потоками та фондами грошових коштів держави [10, с.33].

Інституційна структура фінансового сектора – це багаторівнева система взаємопов'язаних елементів, об'єднаних цільовою функцією впорядкування руху фінансових потоків. Вона включає: інституції, що функціонують у фінансовому секторі та безпосередньо забезпечують рух грошових коштів та інші регулятори фінансової системи, які забезпечують її повноцінне функціонування.

До складу основних інституцій, які координують та регулюють рух грошових потоків та державних грошових фондів відносять: Міністерство фінансів України, Державну податкову адміністрацію, Державне казначейство України, Державну фінансову інспекцію, Рахункову палату України, Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку, Національний банк України та інші сектори економіки, які забезпечують ефективне функціонування фінансового сектора держави. Проте, вказана структуризація фінансової системи вважається орієнтовною, і може змінюватись під впливом нових тенденцій у вітчизняному та глобальному фінансовому просторі.

На думку Ю.М.Коваленко, інституційні структури фінансового сектора можна об'єднати у три основні групи:

1) основні інститути – стабільні функціональні утворення, які визначають структуру системи та напрям її змін (фінансові корпорації);

2) підтримуючі інститути – структури, які підтримують діяльність основних інститутів (Мінфін, ДКЦПФР, НБУ, Держфінпослуг, саморегульовані організації);

3) інститути впливу – інститути, які підтримують основні інститути за визначення методів розв'язання інституційних завдань і оцінювання результатів дій (податкові органи, засоби масової інформації, рекламні агенції, тощо) [11].

Ефективність функціонування фінансової системи в глобалізаційних умовах полягає у взаємопогодженому та стабільному взаємозв'язку між інституційними одиницями, функціонування яких спрямоване на стабільне виконання її основних завдань та функцій. Формування нової фінансової архітектури як сукупності міжнародних стандартів і принципів функціонування фінансового сектора, а також засобів діагностики його ефективності посилює актуальність забезпечення необхідного рівня інтеграційних зв'язків вітчизняного фінансового сектора зі світовою фінансовою системою з метою підтримання власної фінансової стабільності.

З огляду на це перед вітчизняним фінансовим сектором досить гостро постають питання забезпечення безумовної підтримки фінансовими установами реального сектору економіки; посилення міжнародної співпраці між фінансовими регуляторами, сфера регулювання та нагляду яких має бути розширена на всі системно важливі установи, продукти і ринки; необхідність впорядкування національних норм, положень і нормативних актів щодо функціонування вітчизняного фінансового сектора та їх наближення до стандартів ЄС, що зробить фінансову систему України прозорішою, сумісною та конкурентоспроможною [12, с.13].

Висновки

Інтеграція України у світовий фінансовий простір має на меті оновлення національної фінансової системи та побудови її ринкової соціально-орієнтованої моделі. Фінансова система – це дзеркальне відображення форм та методів формування доходів та їх цільового використання. Основою ефективного управління фінансовою системою, використання його інструментів та механізмів є аналіз особливостей формування та моделювання. Протягом останніх років, під впливом глобалізаційних процесів, дедалі окресленішими стають тенденції конвергенції фінансових моделей.

Фінансова система України під впливом тенденцій глобалізації, лібералізації та інформатизації перебуває у стані реформування та удосконалення. Основними причинами необхідності реформування фінансової системи України, на нашу думку, можна вважати: глобалізаційні тенденції на світових фінансових ринках; невідповідність регуляторів викликам часу з огляду кризових явищ; синусоїдальність глобальних фінансових криз, що спричинює негативні соціальні наслідки; зростання кількості офшорів, що знижують державний вплив на фінансовий сектор економіки та спричинюють відтік капіталу за межі держави.

На державному рівні необхідно здійснювати регулювання та зміцнення фінансової системи шляхом реформування фінансових інституцій, сприяння розвитку ліквідних фінансових ринків та удосконалення діяльності фінансових організацій.

Література:

1. Науменкова С.В. Розвиток фінансового сектора України в умовах формування нової фінансової архітектури: монографія / Науменкова С.В., Міщенко С.В.– К.: УБС, ЦНД НБУ, 2009. – С.384 с.

2. Опарін В.М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти): автореф. дис. ... доктора ек. наук: 08.04.01 / Опарін В.М.; КНЕУ імені Василя Гетьмана. – Київ, 2006. – 33 с.

АНОТАЦІЯ

У статті розкрито сутність основних підходів до дефініції поняття «фінансова система», проаналізовано специфіку фінансової архітектури та інституційної структури фінансової системи. Зазначено нагальні проблеми фінансового розвитку держави та запропоновано варіативні шляхи їх подолання.

SUMMARY

The article reveals the essence of the main approaches to the definition of the concept «financial system», analyzed the specificity of the financial architecture and the institutional structure of the financial system. Noted the main problems of the financial development of the state and offered a varied ways of their overcoming.

3. Орлюк О.П. Фінансове право [Текст]: навч. посібник для вузів / О.П. Орлюк. – К: Юрінком Інтер, 2003. – 528 с.

4. Василик, О. Д. Теорія фінансів [Текст]: підручник / О. Д. Василик ; КНУ ім.Т.Г.Шевченка. – 4-е вид., доп. – К.: Ніус, 2003. – 416 с.

5. Євроінтеграційний розвиток фінансової системи України / [за ред. І.Я.Чугунова]. – К.: Акад.фін.упр., 2009. – 471 с.

6. Финансы [Текст]: учеб. пособие / Пер. с англ. – М.: Вильямс, 2000. -362 с.

7. Корнеєв В.В. Модель та інструментарій фінансового ринку України / В.В.Корнеєв // Фінанси України. – 2005. – №6. – С. 76 – 81.

8. Корнеєв В.В. Банкоцентрична основа фінансового ринку України / В.В.Корнеєв // Економіка України. – 2008. – №9. – С. 18 – 26.

9. Boot A. Financial System Architecture / A. Boot, A. Thakor // Review of Financial Studies. – Vol. 10. – 1997. – P. 693 – 733.

10. Коляда Т., Прозоров Ю. Інституційні протиріччя фінансової системи та їх вплив на структурі деформації ринку фінансових послуг України в умовах світової економічної кризи / Т.Коляда, Ю. Прозоров // Економіка. – 2009. – №115. – С. 33 – 35.

11. Коваленко Ю.М. Інституційна організація фінансового сектора економіки України [Електронний ресурс]. – Електрон. дан. (1 файл). – 2010. – Режим доступу:http://lib.uabs.edu.ua/library/Visnik/Numbers/2_29_2010/29_01_01.pdf. – Назва з екрану.

12. Науменкова С.В. Формування нової фінансової архітектури: основні питання та можливі виклики для України / С.В. Науменкова // Вісник НБУ. – 2010. – №1. – С. 8 -13.